

Σύγκριση

Τόμ. 17 (2006)

Η ανασύνταξη της Λογικής: Π. Νούτσος, Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Τα όρια της διακινδύνευσης, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2005, 539 σελ.

Βίκυ Πάτσιου

doi: [10.12681/comparison.10162](https://doi.org/10.12681/comparison.10162)

Copyright © 2016, Βίκυ Πάτσιου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πάτσιου Β. (2017). Η ανασύνταξη της Λογικής: Π. Νούτσος, Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Τα όρια της διακινδύνευσης, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2005, 539 σελ. *Σύγκριση*, 17, 199–201.
<https://doi.org/10.12681/comparison.10162>

νία. Βλ. Γ. Ζώρας, «Ἱταλόγλωσσα ποιήματα τοῦ Ἰούλιου Τυπάλδου, τεκμήρια τῆς ἐϋγνωμοσύνης τοῦ πρὸς τὴν Ἱταλία», *Αὔσονία*, σσ. 71-84.

17 Γ. Ζώρας, *Ἱταλοί λογοτέχνες στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ*, Δόμος, Αθήνα, 2003.

18 Γ. Ζώρας, «Προλογικὸ σημεῖωμα», *Ἱταλοί λογοτέχνες στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ*, ὁ.π., σ. 10.

19 Οἱ συγγραφεῖς που αναφέρονται εἶναι: Δάντης Αλιγκιέρι, Πετράρχης, Βοκάκιος, Λουντοβίκο Αριόστο, Μιχαήλ Ἀγγελος, Τορκουάτο Τάσο, Αλφιέρι, Μόντι, Φώσκολο, Μαντσόνι, Λεοπάρντι, Καρντούτσι, Βέργκα, Γκουερίνι, Πάσκολι, Ματίντε Σεράο, Ντ' Ανούντισιο, Πιραντέλο, Μαρινέτι καὶ Παπίνι. Ο Παλαμᾶς εἶχε ενδιαφερ-

θεῖ πάντως καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους δημιουργοὺς, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ αναφορὲς σ' αὐτοὺς ἦταν ἀσήμαντες, προτιμήσαμε νὰ στρέψουμε τὸ ἐνδιαφέρον μας πρὸς ἐκείνους που φαίνεται ὅτι εἶχαν τραβήξει περισσότερο τὴν προσοχή του.

20 Γ. Ζώρας, «Dante Alighieri», *Ἱταλοί λογοτέχνες στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ*, σσ. 13-40.

21 Γ. Ζώρας, «Francesco Petrarca», *Ἱταλοί λογοτέχνες στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ*, σσ. 41-43.

22 Γ. Ζώρας, «Giacomo Leopardi», *Ἱταλοί λογοτέχνες στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ*, σ. 65-72.

23 Γ. Ζώρας, «Gabriele D'Annunzio», *Ἱταλοί λογοτέχνες στὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ*, σ. 89-104.

Ἡ ἀνασύνταξη τῆς Λογικῆς

Π. Νούτσος, *Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός. Τὰ ὅρια τῆς διακινδύνευσης*, Αθήνα, Ἑλληνικὰ Γράμματα, 2005, 539 σελ.

Σε μια ιστορική στιγμή κατὰ τὴν ὁποία ἀναβιώνει με διάφορες μορφές ἡ ἀπόπειρα κηδεμονίας τῆς ἀνθρώπινης σκέψης καὶ τῆς συμπεριφοράς ἀπὸ τὴν ἰδεολογία καὶ τὴν πολιτική, ἡ μελέτη τοῦ Παναγιώτη Νούτσου, που ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς στὴν τύχη καὶ τὴν πορεία τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ὡς πνευματικοῦ φαινομένου, κινήματος, τάσης ἢ πρακτικῆς που ἀφορὰ στὸ παρελθόν καὶ μπορεῖ νὰ στοχεύσει στὸ μέλλον, καθὼς διαπραγματεύεται τὴν ἰδέα τοῦ δικαίου, τῆς ατομικότητας, τῆς διαφορᾶς, τῆς κριτικῆς, τῆς γνώσης, τῆς ρήξης, τῆς ἀμφισβήτησης καὶ τῆς

ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας, εἶναι περισσότερο ἀπὸ ἐπίκαιρη.

Πρόκειται γιὰ τὴν συγκέντρωση σὲ τόμο εἴκοσι ἐνὸς κειμένων δημοσιευμένων κατὰ τὴν τελευταία εικοσαετία, στὰ ὁποία υπονομεύεται ἀποτελεσματικά ἡ κοινοτυπία τοῦ αὐτονόητου καὶ ἡ ἐρευνητικὴ καθήλωση στὰ δεδομένα ἀναλυτικά καὶ ἐρμηνευτικά σχήματα. Στὸν τόμο προτάσσεται μιὰ ἰδιαίτερα ἐκτενὴς καὶ πολυσέλιδη Εἰσαγωγή με ιστορική καὶ θεωρητικὴ τεκμηρίωση, που ἀποκαλύπτει τὶς στέρεες ἀρθρώσεις του καὶ λειτουργεῖ ὡς ἓνα εἶδος συνεκτικοῦ αὐτοαναφορικοῦ σχολίου, στὸ ὁποῖο ἀντικαθρεφτίζεται ἡ ἀνα-

στοχαστική εκδίπλωσή του. Στην Εισαγωγή επιχειρείται ακόμα η κριτική επισκόπηση της προγενέστερης ερευνητικής συγκομιδής και παρουσιάζεται το πεδίο των θεωρητικών προβληματισμών που την υποστηρίζουν, καθώς μετακινείται από την ιστορική μνήμη στο φιλοσοφικό λόγο. Το ερμηνευτικό πρόγραμμα που πλαισιώνει το εγχείρημα καταστρώνεται με αφετηρία τον συνδυασμό της αναλυτικής πρόθεσης με τη συνθετική ικανότητα, την αναδιατύπωση των υποθέσεων και την εξερεύνηση των πηγών. Ως Επίμετρο, πριν από τη Βιβλιογραφική Επισημείωση σχετικά με τις πρώτες δημοσιεύσεις των εργασιών και το χρηστικό Ευρετήριο Ονομάτων, παρατίθενται επτά λήμματα από το υπό συγκρότηση *Λεξικό του Νεοελληνικού Διαφωτισμού* («Ανθρωποτηρητών Εταιρεία»... «Καρτέσιος»).

Στα κείμενα που ακολουθούν την Εισαγωγή προσεγγίζονται και αναλύονται θεμελιώδη ζητήματα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, όπως η ανασυγκρότηση της ιστορίας των νεοελληνικών φιλοσοφικών ιδεών και η ανασύσταση της φυσιογνωμίας της νεοελληνικής φιλοσοφικής σκέψης, η ανάδυση του αισθητού κόσμου, η ιστορία της θεωρίας των φυσικών επιστημών, *το ενδιαφέρον* για την αγωγή, την ηθική, τη λογική και τον μαθηματικό λογισμό, η διασάφηση των όρων γένεσης της εθνικής και της κοινωνικής συνείδησης και η αυθυπαρξία της πολιτικής.

Θεωρώντας ως «κεφαλή της χειραφέτησης» τη φιλοσοφία, ο συγγραφέας, καθηγητής της Κοινωνικής και Πολιτικής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, με ιδιαίτερα πλούσιο και γόνιμο ερευνητικό και συγγραφικό έργο, παρακολουθεί στο βιβλίο του την ανάπτυξη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού σε επιμέρους τοπικότητες, εντός και εκτός της οθωμανικής αυτοκρατορίας, που αυτονομούνται και αλληλοπροσδιορίζονται σε επίπεδο μικρής γεωπολιτικής κλίμακας, ανιχνεύοντας παράλληλα τη σύστοιχη διαδικασία πρόσληψης και επεξεργασίας των διαφωτιστικών ιδεών, κατά την οποία ο δέκτης μπορεί να μετατραπεί και σε πομπό, διευρύνοντας τα όρια της δικαιοδοσίας του μέσα από τα «τοπία αλήθειας» που μεταφέρει.

Στην οριοθέτηση της «γεωγραφίας» της λογικής επιφάνειας του Νεοελληνικού Διαφωτισμού συμβάλλει καθοριστικά η ανάδειξη της εμβέλειας της επικοινωνίας, της διάχυσης και της επεξεργασίας των νεωτεριστικών ιδεών μέσω της καλλιέργειας της γλώσσας, της παιδείας και των εκπαιδευτικών θεσμών, της συνταύτισης ηθικής και πολιτικής, της ανακατασκευής της παράδοσης και της προσήλωσης στο παρόν και την επικαιρότητα, της ανίχνευσης και της παρουσίασης της φυσικής πραγματικότητας με την κωδικοποίηση των εμπειρικών δεδομένων, της διάδοσης των προϊόντων της τυπογραφίας ως παραγώ-

γων του κύριου ιδεολογικού μηχανισμού της δραστηριοποίησης των διαφωτιστών ως διανοουμένων, των μεταφράσεων ως συμβολικά αρθρωμένων πρακτικών που διαχειρίζονται ιστούς σημασιών και των επαφών με την ιταλική, τη γερμανική, την αγγλική και τη γαλλική σκέψη, που τροφοδοτούν τη μορφοποίηση της αντίθεσης ανάμεσα στην «ανατολή» και τη «δύση», το οικείο και το αλλότριο, τη φρόνηση και τη φαντασία, τη μεταφυσική και τη φυσική, τη φύση και τον πολιτισμό, την προκατάληψη και την ελευθερία της σκέψης, την πολιτική επιβολή και την οικονομική κυριαρχία, την ακινησία και την αναπροσαρμογή, το παρελθόν και τη σκηνοθεσία του μέλλοντος.

Ο επανέλεγχος των χρονικών ορίων, των προϋποθέσεων, της διάρκειας, της αντοχής, των στόχων, των προσανατολισμών και των αποτελεσμάτων του διαφωτιστικού διακυβεύματος συλλαμβάνεται στη μελέτη αυτή ως δυνατότητα διατύπωσης της διαρκούς αναδιοργάνωσης της αμφισβήτησης, που απαιτεί τη συνεχή επαναβεβαίωση των κριτηρίων και των όρων της

εγκαθίδρυσης της νεωτερικότητας στο πεδίο των ιδεών και των κοινωνικών σχέσεων, σε συνάρτηση με τη φυσική θεωρία, την αίσθηση της ιστορίας και τη μετάβαση στον «κοσμικό» χρόνο, τη δυναμική της διακινδύνευσης και την αυτοδυναμία της πολιτικής δράσης. Το στρατήγημα της γραφής ανάγεται, στην περίπτωση αυτή, στην παραγωγή και την ανασύνθεση μιας δέσμης ερωτημάτων, που συγκροτούν και προσδιορίζουν ως κύριο δομικό στοιχείο της σύνθεσης την ερμηνευτική και αποδεικτική αξία του φιλοσοφικού λόγου ως γνωσιολογικής, ηθικής και πολιτικής συνθήκης, που ανατρέχει στην αιτιώδη συνάφεια, τη συνοχή και την ακύρωση της πλάνης. Η μελέτη του Παναγιώτη Νούτσου αποτελεί μια καινούρια ερευνητική πρόταση, καθώς επιτρέπει την επανεξέταση των επιβεβλημένων προτεραιοτήτων και συμβάλλει στην ανασύνταξη του ερμηνευτικού σχήματος της περιόδου του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Βίκυ Πάτσιου
Πανεπιστήμιο Αθηνών